

היסטוריה קווירית

אי־קונפורמיות מינית ומגדרית

ברוב' איריס רחמימוב

מתוך כתב העת זמנים,
גיליון 131

צילום: א.א.פ קריאייטיב

The Premiere of Coccinelle (transsexual comedian and singer, Jacques-Charles Dufresnoy), Olympia, Paris, 2 June 1963 (photo) / Photo © Giovanni Coruzzi / Bridgeman Images

ר שנות השישים של המאה ה-19 טבע המתרגם האוסטרו-הונגרי קרל-מריה קרטבני (Kertbeny) את המונחים "הומוסקסואל" ו"הטרוסקסואל". האזכור הכתוב הראשון של המונחים היה במכתב פרטי שכתב במאי 1868, והפרסום הראשון הופיע באופן אנונימי בפמפלט שחיבר קרטבני בשנת 1869, ובו יצא נגד החוק הפרוסי שאסר על קיום יחסי מין בין גברים. בהשראת המונח הבוטני "ביסקסואל", שהיה בשימוש מדעי מראשית המאה ה-19 לציון פרחים בעלי איברי רבייה דו-מיניים, יצר קרטבני את המונחים החדשים להבחנה בין בני אדם על פי מושאי התשוקה שלהם. מונחים חדשים אלה נועדו להחליף את המונח השלילי "סודומיט" (אדם המבצע מעשי סדום) שרווח באירופה במשך מאות שנים, וליצור אוצר מילים המתאר העדפות מיניות באופן ניטרלי וללא סטיגמות. לשיטתו של קרטבני, הטרוסקסואליות אינה בהכרח טבעית יותר מהומוסקסואליות, וגם הטרוסקסואלים יכולים לבטא את תשוקתם בדרכים "לא טבעיות": "לתקוף קטינים (ובעיקר קטינות), להשתמש לרעה בבעלי חיים ואפילו להתנהג בצורה מושחתת מבחינה מוסרית כלפי גופות אם השליטה העצמית המוסרית אינה בולמת את תשוקתם". במילים אחרות, קרטבני סבר ששחיתות מוסרית אינה קשורה לאובייקט התשוקה אלא לאופן שבו תשוקה זו מתממשת בפועל. לדידו אין למדינה המודרנית זכות להתערב בפעילותם המינית של אנשים בוגרים כל עוד זו אינה פוגעת בזולת.

קרטבני הרים את אחת התרומות החשובות להתהוות השיח המערבי המודרני על מיניות. אוצר המילים הרחב עד היום נוצר ברובו בשליש האחרון של המאה ה-19 ומילים כגון "סדיזם", "מזוכיזם", "פטישיזם", "אקסהיביציוניזם", "פרוורסיה מינית" מקורן כולן באותן השנים. חלק גדול ממשנתפי שיח זה היו אינטלקטואלים ואנשי רפואה מרכז-אירופיים. הפסיכיאטר הווינאי ריכרד פון קראפט-אבינג (Krafft-Ebing) היה כנראה הדמות הבולטת ביותר מבין אלה שניסו להגדיר מחדש היכן נגמרת מיניות "בריאה" והיכן מתחילה מיניות "לא בריאה". ספרו הידוע והפופולרי של קראפט-אבינג **פסיכופתיה סקסואליס** (*Psychopathia Sexualis*, "פסיכופתיה מינית") הופיע לראשונה בשנת 1886 ויצא ב-12 מהדורות נוספות (כל אחת גדולה, מעודכנת ומפורטת מקודמתה) עד מותו של המחבר בשנת 1904.

השיח הפסיכיאטרי החדש ניסה להגדיר באופן "מדעי" מה "בריאה" ומה "חולני" בתחום המין, אולם אבחונותיו

נאלצו להתחרות עם תפיסות מושרשות שרווחו באותה תקופה באירופה, וכמובן מחוצה לה. חלק מתפיסות אלה היו בעלות היסטוריה ארוכה ועיגון היסטורי עמוק. כך למשל, התקיימה בתרבויות הים התיכון מתקופת יוון הארכאית ועד לעידן המודרני תפיסה המאפשרת יחסי מין בין שני זכרים כל עוד נשמרו יחסי הכוחות החברתיים והפוליטיים בחלוקת התפקידים המינית. קשר מיני בין אזרח בוגר לבין נער (לעתים נער צעיר וללא ספק "קטין" במונחים מודרניים) או בין אזרח בוגר לבין עבד היה דפוס יחסים מקובל ונורמטיבי ביוון העתיקה, כל עוד האזרח מילא את תפקיד החודר. באיטליה של תקופת הרנסנס רווחו מאוד קשרים מיניים בין גברים על פי מתכונת עתיקה זו, למרות התנגדותה התקיפה של הכנסייה הקתולית והסנקציות המשפטיות שהיו צפויות ל"סודומיטים". ההיסטוריון מייקל רוקי (Rocke) העריך שבפירנצה בשלהי המאה ה-15 הסתבכו שניים מכל שלושה גברים עם רשויות החוק בגין סודומיזם. ולמרות זאת, הסודומיט החודר נתפס כמי שמציית באופן בסיסי להתנהגויות ולערכים שתרבות זו הגדירה כ"גבריים", גם אם באופן רשמי חטא ופשע. לכן, כל עוד נשמרה ההקפדה על חלוקת התפקידים ההיררכית, יחסי המיניים של אזרח בוגר עם נערים לא סיכנו את מעמדו כגבר "נורמלי" וגברי. ואולם כאשר אזרח בן 63 בשם סאלבי פאנוצי (Panuzzi) הודה בשנת 1496 בכך שבו עצמו ביצעו כמה נערים מעשה סדום בהסכמה – הוא נידון למוות (ש"הומתק" למאסר עולם ולקנס ענקי).

בעוד ממסדים פוליטיים, דתיים ורפואיים ניסו במהלך ההיסטוריה לתחם את הגבול בין ה"נורמטיבי" לבין ה"סוטה", התקיימו מאז ומעולם קהילות ויחידים שערערו גבול זה ופרצו אותו. פריעת הסדר המיני והמגדרי התקיימה הן ברמת חיי היום-יום, באמצעות יצירת מסגרות חברתיות אלטרנטיביות שבהן ההגדרות הממסדיות היו נטולות תוקף, הן ברמת ההמשגה התאורטית, על ידי יצירת אוצר מילים חלופי. בערים המודרניות הגדולות היה קל יותר להקים קהילות לא קונפורמיות מבחינה מינית ומגדרית. בערי המיליונים כמו לונדון, ניו יורק, ברלין, פריז וסנט פטרבורג התקיימו למן שלהי המאה ה-19 קהילות גדולות של מיעוטים מיניים ומגדריים, שבהן אפשר היה לבנות מסגרת חיים שאינה הטרונורמטיבית (אינה מקדשת את הקשר ההטרוסקסואלי כנורמה מחייבת). המחזאית הלסבית האמריקנית נטלי קליפורד בארני (Barney) הקימה בראשית המאה ה-20 בפריז סלון לסביספרותי רב-

וּזְדַעָה

בטאון הזנועה הפמיניסטית

<p>נובמבר 1976 מחיר: ל"5</p>	<p>התנועה הפמיניסטית סניף ירושלים, ת.ד. 9258</p>	<p>גליון מס' 2</p>
--	--	----------------------------

"נעימים ונעימות" במקום "הומואים ולסביות"

לשכת איסטימיסטי גרוס - נשאל ושאף "אישה נשאל" הפמיניסטית בארכיון פרויקט ארכיון גליון 2

השפעה שחגג את התשוקה הספּיית (על שם המשוררת ספּוּ מלסבוס, Sappho), טיפח יצירתיות נשית ותמך במאבק הפמיניסטי נגד דיכוי של נשים בחברה. הסקסולוג ד"ר מגנוס הירשפלד (Hirschfeld) יזם בשנת 1897 בברלין את ההקמה של "הוועדה המדעית-הומניטרית" (Wissenschaftlich-humanitäres Komitee), ארגון השחרור הגאה הראשון בהיסטוריה. בשנת 1910 פרסם הירשפלד את ספרו החשוב ביותר, *הטרנסווסטיטים* (*Die Transvestiten*), שעסק בהרחבה (ומנקודת מבט אוהדת) בזוהת מגדרית לא קונפורמית (טרנסג'נדרית במונחים של ימינו). בשנת 1919 הוא הקים בברלין את המכון למדעי המין (Institut für Sexualwissenschaft), שהיה עד לעלייתם של הנאצים לשלטון בשנת 1933 המרכז העולמי לחקר ביטויי מיניות ומגדר לא קונפורמיים, ושבו נעשו מרב הניתוחים להתאמה מגדרית (ניתוחים לשינוי מין בשפה המדוברת).

אחת הדרישות השכיחות במאבקים נגד אפליה היא הדרישה לזכות ההגדרה העצמית במובנה המילולי והבסיסי ביותר. במקום לקבל את המבט החיצוני השולל ואת אוצר המילים שנלווה אליו, קהילות מופלות יוצרות מילון מונחים חדש, ומטעינות את המושגים השליליים הרווחים במשמעויות חיוביות. כך למשל, כשפעילות לסביות ופעילים הומואים בישראל התחילו להתארגן בשנות השבעים של המאה הקודמת, הם סברו שקשה יהיה להיפטר בעברית מהבוז הנלווה למילים "הומו" ו"לסבית". במקום זאת הם הציעו כחלופה את המונחים "נעימים ונעמות" (או "נעימים ונעימות") בהשראת הפסוק הידוע מקינת דוד, "צֶרְלִי עֲלֶיךָ, אָחִי יְהוֹנָתָן־נְעִמָתָ לִי, מֵאֵד; נִפְלְאָתָה אֶהְבֶּתְךָ לִי, מֵאֶהְבֶּת נָשִׁים" (שמואל ב א: כו). חלופה זו לא התקבלה בציבור הרחב, והקהילה הגאה בישראל פעלה לנכס מחדש (Reclaim) את המונחים "הומואים" ו"לסביות" ולהעניק להם משמעויות חיוביות: נייר המכתבים של "האגודה לשמירת זכויות הפרט" – האגודה הוותיקה ביותר של הקהילה הגאה – מכריז באותיות גדולות: "האגודה – אגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטרנסג'נדרס בישראל".

המונח המעניין ביותר שנטען במשמעות חדשה ב-20 השנים האחרונות הוא "קוויר" (Queer). בשפה האנגלית קיימת המילה זה כ-500 שנים לתיאור משהו מזר, שונה, יוצא דופן וייחודי. במקור הגיעה המילה מהמילית הגרמנית *quer*, שמשמעותה משהו אלכסוני או עקום, החותך קווים אחרים לאורכם. בשלהי המאה ה-19 נכנסה המילה "קוויר" לשימוש בשפה האנגלית לתיאור בני אדם שאינם בדיוק "נורמלים" מבחינה מינית ומגדרית. בתוך זמן קצר צבר המונח משמעויות שליליות ביותר ומשנות הארבעים הוחלף במילה "גיי" (Gay). כפי שכתב ביומנו בשנת 1951 הגבר הקוויר וויל פינג' (Finch): "המילה 'קוויר' הופכת יותר ויותר שלילית ונערי ליווי והומוסקסואלים בכלל, ביחוד הצעירים יותר, מפסיקים להשתמש בה. אני מתעב את המלה [גיי] ודבק ב'קוויר' אבל כל הזמן נוזפים בי, במיוחד כשאני משתמש בקוויר לתאר את עצמי" (George Chauncey, *Gay New York: Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890-1940*). בשנים האחרונות זוכה המונח "קוויר" לשיקום תדמית ולעדנה מחודשת. הוא נפוץ מן השפה האנגלית לשפות רבות אחרות ועלה גם לארץ. המונח "קוויר" משמש כיום לתיאור אנשים שאינם מזדהים עם המגדר שאליו שויכו עם לידתם או שאינם מזדהים כהטרנסקסואלים. הוא מונח רחב ופתוח מאוד, ואפשרויות ההזדהות שהוא מציע הן כמעט אינסופיות. ואכן, בשני העשורים האחרונים הופיעו תצורות הזדהות חדשות רבות מאוד: מעבר לארבע אותיות המקור של להט"ב (לסביות, הומואים, טרנסג'נדרים – "טרנסג'נדרים" בלשון הקהילה – וביסקסואלים) אפשר למצוא גם "אינטרסקסים", "ג'נדרקווירים", "א-סקסואלים", "פאנסקסואלים", "פוליאמורים" ועוד.

ההיסטוריה הקווירית מבקשת לספר את קורותיהן של כל הקהילות הלא קונפורמיות מבחינה מגדרית ומינית, ולהבינן אל מול הנורמות והמנהגים של זמנן. ■

פרופ' איריס רחמימוב מלמדת היסטוריה של אירופה המודרנית באוניברסיטת תל-אביב ועורכת את כתב העת *זמנים*.